

(92 %) Crimes of this category were usually committed by criminals under the age of 35 (67%).

It has been established that in the vast majority of cases analyzed victims of crimes related to illegal reproduction and distribution of computer programs are recognized by the authors of software products or their rights holders.

One of the prerequisites for a high-quality operative and investigative counteraction to crimes connected with illegal reproduction and distribution of computer programs should be the consideration of the components of the operational-search character of this kind of crimes in the process of choosing tactics for the implementation of measures aimed at their detection and documentation.

Keywords: operative-search characteristic, counteraction to crimes, operative-search activity, intellectual property, computer programs.

УДК 343.918.1

Макотченко Л.М. ©

аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-1-135-139

ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Розглянуто можливі заходи попередження злочину, передбаченого ст. 365 КК України. Обґрунтовано, що перевагу слід надавати загальним заходам попередження цього злочину. До них належать заходи щодо поліпшення системи матеріального й морального стимулювання працівників правоохоронних органів, вдосконалення елементів керівної та організаційної роботи, перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи тощо.

Ключові слова: *перевищення влади або службових повноважень, працівник правоохоронного органу, попередження злочинності.*

Постановка проблеми. Попередження злочинності – це діяльність суспільства та держави, фізичних та юридичних осіб, яка спрямована проти злочинності з метою утримання її на соціально прийнятному рівні, це одна зі сфер соціального управління, яка забезпечує вплив, по-перше, на причини та умови, які породжують злочини, і, по-друге, на саму злочинність з метою припинення її самодетермінації.

Головне у процесі попередження злочинності взагалі та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу зокрема – це акцент на причинність та детермінацію злочинності, на утримання людей від вчинення злочину.

Як свідчить міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має повного імунітету від злочинів серед правоохоронців. Відмінність цього виду злочинності полягає лише в обсягах та формах прояву. Ця категорія злочинів, як невід’ємна частина злочинності, є явищем соціальним і з об’єктивних причин не може повністю ліквідуватися. Але прагнення до максимального зменшення її рівня та локалізації сфер поширення – вимушена необхідність. У зв’язку з цим є потреба залучення науки до проведення досліджень у цій сфері з метою вироблення теоретичних положень щодо попередження злочинів правоохоронців у цілому і перевищення ними влади або службових повноважень зокрема.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Питання попередження злочинів працівників правоохоронних органів досліджувались такими вченими: П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, В.Ф. Кириченко, М.Й. Коржанський, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, А.Н. Трайнін, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш та ін. Разом з тим питанням попередження перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу приділено недостатньо уваги.

Мета статті. Розглянути можливі заходи попередження злочину, передбаченого

ст. 365 КК України. Визначити рівень ефективності загальних та індивідуальних заходів попередження перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

Виклад основного матеріалу. Про доцільність та необхідність попередження злочинів відомо з давніх часів. Так, наприклад, Ш. Монтеск'є у трактаті «Про дух законів» зазначав, що добрий законодавець не стільки піклується про покарання за злочин, скільки про попередження злочинів: він прагне не стільки карати, скільки покращувати вдачу [1, с. 201].

Розгляд проблеми попередження перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів тісно пов'язаний з особливостями суб'єктів, які вчиняють ці діяння, й істотною специфікою цих діянь.

Світовий досвід показує, що разові, навіть дуже жорсткі, заходи їх попередження є безперспективними. Реальний стан законності у правоохоронній діяльності, і перш за все у правоохоронних органах, показує, що злочинність їх працівників характеризується ознаками стійкого динамізму, що має явно несприятливі тенденції. Йдеться про кількісні і якісні зміни в динаміці і структурі, збільшенні частки злочинів загальнокримінальної спрямованості, підвищенні ступеня їх організованості і витонченості, зростання заподіюваних ними наслідків. Засоби масової інформації, населення, та і самі працівники правоохоронних органів визнають той факт, що рівень криміналізації усієї правоохоронної системи досяг значних масштабів. У цьому зв'язку для нейтралізації причин і умов перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів та інших злочинів правоохоронців необхідна розробка довготривалої стратегії профілактики протиправної поведінки цих працівників, яка може дати певні результати.

Під загальним попередженням злочинності у кримінології розуміється система заходів з усунення процесів детермінації та причинності злочинності, що впливають на все населення або його групи, які виділяють за загальними економічними, соціальними та іншими критеріями, і які можуть створювати можливість злочинної поведінки.

Спеціальна профілактика визначається як комплекс засобів правового впливу та виховних, організаційних, технічних заходів, спрямованих саме на попередження злочинності будь-якого виду або конкретного злочину.

Для попередження злочинності працівників правоохоронних органів у сфері службової діяльності, у тому числі і перевищення ними влади або службових повноважень, на загальносоціальному рівні першорядне значення мають масштабні загальнодержавні заходи, спрямовані на нейтралізацію, обмеження сфери й сили дії базисних, насамперед, економічних злочинів, їх причин та умов. Дійсно, «успішно боротися зі злочинністю можна лише тоді, коли діють стійкі економічні, соціально-політичні відносини» [2, с. 14].

Наявність в Україні ринкових відносин неминує порушує питання про розробку заходів щодо усунення розбіжностей між матеріальними можливостями громадян і життєвими потребами. На думку В.М. Кудрявцева, необхідно соціальними й економічними засобами зближувати потреби й інтереси людей з їхніми реальними можливостями, надавати всі можливі шляхи для законного задоволення цих потреб та інтересів, сприяти правомірному досягненню життєвих цілей. Соціальні програми повинні містити в собі і заходи для морального виховання населення у працьовитості, чесності, справедливості [3, с. 197].

У цьому зв'язку пріоритетними напрямками попередження перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів мають служити заходи з поліпшення системи матеріального й морального стимулювання, створення найбільш сприятливих умов для служби, відпочинку, перспектив службового зростання, реального забезпечення соціального захисту працівників.

Основою створення необхідних умов, які дозволять працівнику правоохоронного органу бути зацікавленим у належному виконанні правоохоронних функцій, на наш погляд, повинно бути відповідне стимулювання праці державних службовців. Розробка системи матеріального та морального стимулювання праці працівників – важка, але посильна справа. Такий вихід можна знайти орієнтуючись на власні резерви. Наприклад, матеріальне стимулювання можливе з грошових фондів, сформованих з надходжень від надання окремих платних послуг. З урахуванням внутрішніх ресурсів служби та підрозділи правоохоронних органів можуть надавати додаткові послуги з викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту (наприклад, навчання навичок контраварійного керування автомобілем тощо).

При цьому необхідно передбачити порядок здійснення сумісництва посад, чітку регламентацію такої діяльності, механізми контролю за нею.

С.А. Алтухов вважає замало виправданою абсолютну заборону на заняття працівниками правоохоронних органів підприємницькою діяльністю, роботу за сумісництвом в інших установах та організаціях і для вирішення цього питання пропонує дозволити працівникам правоохоронних органів, нарівні з творчою, науковою та викладацькою, займатися у вільний від роботи час індивідуально-трудовою діяльністю [4, с. 197].

Проте, незважаючи на сувору реальність життя працівників правоохоронних органів у вигляді відсутності матеріального забезпечення, інтенсивності, небезпеки та напруженості роботи, з такою пропозицією, на нашу думку, погодитись не можна. Серед працівників правоохоронних органів такі зміни призведуть до збільшення злочинів корисливої спрямованості з використанням службового становища в інтересах власної «індивідуально-трудової» діяльності. Не можна не враховувати й те, що, дозволивши займатись іншими видами діяльності, правоохоронці будуть займатись нею за рахунок робочого часу і нехтувати інтересами служби, надаючи переваги своїм або інтересам третіх осіб, наприклад, своїх ділових партнерів чи роботодавців.

При вирішенні питання про можливість підвищення матеріальних виплат на основі їх диференціації за конкретними результатами роботи у нагоді може стати досвід правоохоронців США. Так, у деяких штатах США використовується бальна оцінка діяльності поліцейського. Вона виходить із підсумовування балів за кожну конкретну дію працівника поліції з охорони громадського порядку та забезпечення правопорядку (наприклад, за кожний виклик до суду правопорушника поліцейський одержує три бали, за затримку правопорушника, який керує автомобілем у нетверезому стані – вісім балів, арешт злочинця за кримінальний злочин оцінюється в 10, а виконання окремих доручень, наприклад, прибирання приміщення або миття патрульного автомобіля – два бали. Той, хто щомісяця набирає 100 і більше балів, отримує заохочення [5, с. 121].

Значний резерв попереджувальних можливостей профілактики перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу зосереджений у вдосконаленні системи організації роботи правоохоронних органів, контролю керівництва за своїми підлеглими, а також порядку відбору та прийому на службу, проходження навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації та забезпечення психологічного спостереження. Вдосконалення вказаних елементів управлінсько-організаційної роботи складає комплекс спеціальних профілактичних заходів, спрямованих на попередження порушень законності і вчинення перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів.

Важливим напрямком зусиль у даній сфері є кардинальний перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи правоохоронних органів. Фактично, на сьогоднішній день основними суб'єктами контролю й оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів виступають вищестоящі органи державної влади.

Незважаючи на формально проголошену ще за радянських часів тезу про народний характер правоохоронних органів, народ, фактично, ніколи не брав участі у контролі й оцінці ефективності їх діяльності. Проте в юридичній літературі та законодавстві використовується термін «громадський контроль», хоча у наш час діяльність громадян щодо виявлення правопорушень серед правоохоронців навряд чи можна назвати контролем. Так, наприклад, ст. 87 «Прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції» Закону України «Про Національну поліцію» [6] практично не застосовується.

Важливим інструментом з попередження перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу є ефективна система відбору кадрів до цих органів. На сьогодні проблема комплектування правоохоронних органів висококваліфікованими кадрами є однією з гострих. Відсутність надійних соціально-правових гарантій працівників, неадекватне матеріальне стимулювання їх праці не сприяють створенню об'єктивних умов для конкурсного набору кандидатів до більшості правоохоронних органів. Відсутність реального конкурсу призводить до того, що частина кандидатів, які вступили на службу, не відповідає вимогам, що пред'являються. Тим часом ретельний добір кандидатів дозволить звести до мінімуму можливість проникнення до правоохоронних органів осіб, які не відповідають задачам діяльності та етичним стандартам працівників цих органів.

Тому слід підвищити вимоги до перевірки об'єктивності інформації про бездоганність репутації осіб, які збираються стати правоохоронцями. Виявлені дані про амо-

ральний або протиправний спосіб життя, позаслужбові зв'язки з особами, що розробляються або є підконтрольними правоохоронним органам, повинні слугувати підставою для відмови кандидату у прийомі на службу або продовження служби працівника. Під час відбору повинна ретельно перевірятись інформація, що стосується таких біографічних даних як сімейний стан, освіта, ділові якості, морально-етична поведінка, стосунки з колегами по навчанню (роботі), наявність упередженості до будь-яких релігійних чи екстремістських об'єднань тощо. Особлива увага також повинна надаватись критерію пристрасті до алкоголю, наркотиків, сексуальних потягів і проявів агресії.

У цьому зв'язку, на нашу думку, слід звернути увагу і на вдосконалення методики професійно-психологічного обстеження кандидатів на службу і працівників, які переміщуються на інші посади, у тому числі вищестоящі.

Більшість вчених і практиків вважають, що в умовах обмеженого фінансування проблема відбору кандидатів до правоохоронних органів стає надзвичайно важливою, помилки повинні зводитись до мінімуму. Для вирішення цієї задачі такі традиційні методи відбору, як спецперевірка, медичний, психологічний, психофізіологічний методи, перевірка послужного списку і біографічних даних виявляються малоефективними. Тому, на нашу думку, виникла потреба в оновленні процедури відбору і пошуку більш ефективних методів. Одним з таких є метод психофізіологічної діагностики з використанням поліграфа. Як зарубіжний досвід, так і відносно невеликий досвід використання поліграфа при доборі кандидатів на службу до правоохоронних органів в Україні свідчать про його позитивні результати, високу ефективність і надійність.

Велику роль у попередженні перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів може відігравати система морально-правового виховання. Організація виховної роботи повинна сприяти формуванню етичного світогляду, дисциплінованості, високої відповідальності за доручену справу, патріотизму і правової культури серед працівників. Вона повинна будуватися на основі суворо диференційованого підходу до виховуваних, з урахуванням внутрішніх позицій, ступеня професійної деформації, а також шляхів і методів дії (переконання або примушування, заохочення або приклад). При цьому основними цілями і напрямками виховної роботи повинні виступати: формування високих етичних якостей і професійної етики у працівників; створення умов, що сприяють ефективному зниженню кількості порушень дисципліни і законності серед особового складу; виховання у працівників уважного та ввічливого ставлення до громадян, високої культури та етики у службовій діяльності; встановлення довірливих відносин з населенням; постійне підвищення рівня професійних знань працівників, розширення їх кругозору; виховання морально-вольових якостей, здатності протистояти стресовим ситуаціям та уміння безконфліктного вирішення службових задач; виховання працівників у дусі непримиренності до усіх проявів порушення законності; організація ефективної наставницької роботи з молодими працівниками.

Виходячи з наведених напрямків виховної роботи, на наше переконання, одним із дієвих засобів формування особистості у дусі поважного ставлення до закону повинна стати наставницька робота. Сьогодні наставницька робота у правоохоронних органах не є тим дієвим інструментом, який забезпечує «безболісний» вхід молодих фахівців у трудові колективи цих органів. Результати досліджень дають змогу стверджувати, що призначення наставників проводиться здебільшого формально, робота з молодими фахівцями зводиться до вивчення функціональних обов'язків, структури правоохоронного органу та знайомства з колегами [7, с. 273].

У зв'язку з тим, що кадрове забезпечення правоохоронних органів здебільшого відбувається за рахунок випускників профільних вищих навчальних закладів, необхідно здійснювати заходи щодо морально-правового виховання ще під час навчання, до початку виконання професійних функцій. Заходи з попередження злочинів працівників правоохоронних органів повинні починатися у стінах навчальних закладів.

Велике значення для формування в особового складу законслухняної поведінки має особистий приклад начальницького складу правоохоронних органів. Зрозуміло, що при цьому самі вихователі повинні бути відповідним чином підготовлені як у духовно-моральному, так і професійному плані для роботи з персоналом, бути прикладом у додержанні законності та дисципліни, бездоганному виконанні вимог присяги, статутів та наказів, норм моралі, розвивати й підтримувати у підлеглих свідоме ставлення до виконання службових обов'язків, почуття честі й гідності, заохочувати розумну ініціативу, самостійність у службі, суворо карати за недбалість.

Висновки. Попередження перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів не може ефективно діяти без здійснення профілактичних заходів стосовно усієї злочинності. Разом з тим серед цих заходів перевагу слід надавати загальним заходам попередження. До них належать заходи з поліпшення системи матеріального й морального стимулювання працівників правоохоронних органів, вдосконалення елементів керівної та організаційної роботи, перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи правоохоронців. Доцільним є комплексне застосування профілактичних заходів з використанням можливостей не тільки правоохоронних органів, а й інших державних установ та громадськості.

Бібліографічні посилання

1. Монтескьє Ш. Избранные произведения. Москва, 1955. 803 с.
2. Карпец И.И. Экономика и преступность. *Законность*. 1992. № 3. С. 13–19.
3. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учебное пособие для вузов. Москва: Форум: ИНФРА, 1998. 116 с.
4. Алтухов С.А. Преступления сотрудников милиции (понятие, виды и особенности профилактики). Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. 271 с.
5. Новаков О.С. Основні методи профілактики злочинів працівників міліції у сфері службової діяльності. *Вісник ЛАВС імені 10-річчя незалежності України*. 2002. № 4. С. 119–130.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 16.09.2018).
7. Кисіль З.Р. Професійна адаптація молодих працівників ОВС до умов службової діяльності. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ МВС України*. 2003. № 2. С. 268–274.

Надійшла до редакції 22.04.2019

SUMMARY

Makotchenko L.M. Means to prevent abuse of authority or official powers by a law enforcement officer. The author has considered possible measures to prevent the crime enshrined in Art. 365 of the Criminal Code of Ukraine. She has substantiated that the general measures to prevent this crime should be given priority. These include measures to improve the system of material and moral stimulation of law enforcement officers, improvement of the elements of management and organizational work, review of the existing system for monitoring and evaluating the work effectiveness, etc.

It has been argued that a personal example of the commander's staff of law enforcement bodies is of great importance for the formation of law-abusive behavior in the personnel. It is clear that at the same time, the educators themselves should be properly prepared both in spiritually moral and professional terms to work with the staff, to be an example in the observance of the rule of law and discipline, the perfect fulfillment of the oath, statutes and orders, morality rules, to develop and to support the subordinates of a conscious attitude to the performance of official duties, a sense of honor and dignity, to encourage a strong initiative, independence in the service, strictly punish for negligence.

It has been established that the prevention of excessive power or official authority by law enforcement officers can not operate effectively without the implementation of preventive measures for all crime. At the same time, among these measures, priority should be given to general measures of prevention. These include measures to improve the system of material and moral incentives for law enforcement officers, improving the elements of leadership and organizational work, reviewing the existing system of monitoring and evaluating the effectiveness of law enforcement. It is expedient to use preventive measures with the use of opportunities not only of law enforcement agencies, but also of other state institutions and the public.

Keywords: *exceeding of authority or official powers, law enforcement officer, crime prevention.*